

16. Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. T. 5 / Redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. Kyiv, Ukr. entsykl., 1998, 720 p.

17. Yagunov D. V. Derzhavna penitentsiarna sluzhba Ukrainy: deiaki pytannia kontseptualnoho ta terminologichnoho obhruntuvannia, *Aktualni problemy derzhanoho upravlinnia*, Odesa, 2011, Volume 3 (47), pp. 252.

Анотація

Любов Ситовская

Теоретические основы подготовки будущих юристов к профессиональной деятельности в пенитенциарной системе Украины

В статье подана характеристика основных понятий исследования, а именно: дефиниции относительно профессиональной составляющей части подготовки будущих юристов к профессиональной деятельности в пенитенциарной системе Украины. Подготовка будущих юристов к профессиональной деятельности в пенитенциарной системе Украины является новым направлением высшего образования в Украине. Понятие «пенитенциарная система» является центральным, фундаментальным в понятийной системе подготовки юристов к профессиональной деятельности в пенитенциарной системе. Уточнено теоретическое содержание понятия «подготовка будущих юристов к профессиональной деятельности в пенитенциарной системе Украины».

Ключевые слова: профессиональная деятельность, профессиональная ориентация, профессиональная позиция, пенитенциарная система.

Summary

Liubov Sitovska

Theoretical Principles of Training Future Lawyers to the Professional Activity in the Penitentiary System of Ukraine

The article analyzes the basic concepts which characterize preparation of future legal specialists for professional activity in the Ukrainian penitentiary system. Preparation of future legal specialists for professional activity in the Ukrainian penitentiary system is the new trend of higher education in Ukraine. The concept of the «penitentiary system» is the central, fundamental in the conceptual system of preparation of future legal specialists for professional activity in the penitentiary system. Theoretical maintenance of concept «training of future lawyers to the professional activity in the penitentiary system of Ukraine» is specified.

Key words: professional activity, professional orientation, professional position, penitentiary system.

Дата надходження статті: «07» березня 2014 р.

УДК 159:923.32–029:1(045)

ВАЛЕНТИНА СЛЮЗКО,

кандидат педагогічних наук, доцент;

СЕРГІЙ ПЛАХТІЙ,

слухач магістратури

(м.Хмельницький)

Моральна свідомість як філософське поняття

У статті актуалізовано та вивчено проблему ретроспективного аналізу ключового поняття «моральна свідомість» у філософських науках. Названа велика кількість персоналії науковців сфери гуманітарних знань, у полі зору яких науковий інтерес до дослідження проблеми моральної свідомості.

Здійснено вивчення змісту ключових понять досліджуваної проблеми: «мораль», «моральність», «етика», «моральна свідомість» у філософських наукових джерелах.

У рамках статті простежено ретроспективний розвиток світової етичної думки стосовно морального розвитку особистості у античній філософії, у філософії середніх віків, епохи відродження, просвітництва тощо. Звернено увагу на те, що народна педагогіка у поєднанні з релігією породили народну деонтологію і теологічну етику, які стали фундаментом етики як науки про мораль, моральну свідомість та педагогіки – науки про моральне виховання.

У висновках узагальнено думку, що філософія тривалий час була єдиною наукою про моральне в людському бутті. В її надрах сформувалися етика, педагогіка, психологія. Розвиток цих наук був невіддільним від вивчення свідомості людини та її вияву в сфері морального. Саме філософія визначила поняття моральної свідомості як вельми специфічної ділянки людської свідомості, що потребує особливих форм мислення, має власні етичні поняття і категорії, свою проблематику

Ключові слова: мораль, моральність, етика, теологічна етика, деонтологія, народна педагогіка, моральна свідомість, моральне виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На фоні політичних та соціально-економічних перетворень, що відбуваються у сучасному українському суспільстві, яскраво висвітлюються духовно-моральні проблеми, серед яких – труднощі в моральному вихованні особистості. Вони пов'язані не тільки з соціально-економічними та політичними особливостями періоду, котрий переживає наша держава, а й з недоліками виховання у сім'ї, школі, суспільстві. Події останніх місяців показали: в Україні створилися передумови для якісних демократичних змін у сфері державотворення та політики. У той же час Майдан висвітлює цілу низку проблем стану моральної свідомості значної частини українського соціуму. На нашу думку, однією з причин агресії представників тодішньої влади, силових структур, окремих українців, які підняли зброю на співвітчизників, є украй низький рівень моральних знань, моральних цінностей та моральної культури. Моральність не була критерієм їх дій, а лишень декларативною ширмою для прикриття злочинів і агресії.

Ці люди не прилетіли з інших світів, а були і залишаються нашими співвітчизниками і їх вчинки прогнозувались у наших дослідженнях, які проводились у сфері шкільного виховного процесу в останнє десятиліття [9; 10; 11].

Практика показує, що за останнє десятиріччя проблема не вирішилась. Тому особливої актуальності набуває актуалізація питання дослідження як теоретичних, так і прикладних основ формування моральної свідомості особистості.

Аналіз досліджень і публікацій... Пошуки методологічної та теоретичної бази досліджуваної проблеми показали, що процес формування моральної свідомості людини був предметом роздумів філософів-етиків, психологів і педагогів минулого – Протагора, Сократа, Аристотеля, Платона, І.Канта, Г.Сковороди, М.Бердяєва, В.Духновича, К.Ушинського та ін.

Фундаментальні ідеї морального розвитку особистості розроблялися Л.Виготським, Л.Кольбергом, І.Коном, Я.Корчаком, А.Макаренком, Ж.Піаже, Г.Песталоцці, Ж.-Ж.Руссо, В.Сухомлинським, С.Якобсон та ін.

Важливий внесок у розробку теоретичних і прикладних проблем формування моральної свідомості учнів, зокрема її ціннісної, емоційної та когнітивної сфер, внесли праці І.Беха, Л.Божович, М.Боришевського, А.Кириченка, Б.Кобзаря, О.Кононко, В.Лугового, І.Мар'єнка, Н.Монахова, Л.Рувинського, М.Сметанського, О.Сухомлинської, М.Ярмаченка та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – здійснити ретроспективний аналіз філософських досліджень поняття моральної свідомості особистості для конкретизації його структури.

Виклад основного матеріалу... Поняття «моральна свідомість» введене в науковий обіг давно. Сьогодні важко визначити, хто першим поєднав поняття «мораль» і «свідомість» в один термін, який століттями слугує визначенням суті людського ества в хвилину, коли життя ставить його перед вибором або оцінкою доброго чи злого в оточуючому світі.

У латині здавна існувало слово «mos», що означало характер, вдачу, звичай, припис, закон, правило. Виходячи з цього комплексу значень, відомий римський оратор, письменник і політичний діяч Марк Туллій Цицерон (106–43 до н.е.) утворює від іменника «mos» прикметник «moralis» – той, що стосується вдачі, характеру, звичаїв. Після Цицерона цей неологізм використовує Сенека старший, інші римські філософи і письменники, а вже в IV ст. н.е. термін «мораль» стає загальноживаним [7, с.14].

Мораль – (від лат. – mores – звичаї, від moralis – моральний) – система поглядів, уявлень, норм, оцінок, що регулюють поведінку людей [14, с.310].

«Мораль» і «моральність» у багатьох випадках виступають синонімами. Але ці поняття не завжди є тотожними. Ми можемо сказати «не читайте мені моралі», але не скажемо «не читайте мені моральності».

Мораль, на відміну від моральності (російською «нравственности»), передусім виступає як певна форма свідомості – сукупність усвідомлюваних людьми принципів, правил, норм поведінки. Тому часто моральну свідомість називають мораллю. Що ж до моральності, то її здебільшого розуміють як втілення певних принципів, правил, норм у реальній поведінці людей, у стосунках між ними. У такому розумінні моральність – це вияв рівня сформованості моральної свідомості [14, с.313].

Часто поруч із поняттями «мораль», «моральність» зустрічається термін «етика» (походить від давньогрецького «ethos»), що означає місце перебування, спільне житло. Філософський словник дає два тлумачення змісту цього поняття. Перше – у звичайному розумінні те саме, що й мораль, моральність. Друге – філософська наука, об'єктом вивчення якої є мораль. Етика як наука існує вже 23 століття. Започаткована Аристотелем (384–322 до н.е.). Отже, етика – це передусім наука, а мораль, моральність, моральна свідомість – явища, що нею вивчаються [7, с.17].

Сучасна етика дає таке тлумачення терміна «моральна свідомість»: «Моральна свідомість – це ідеальне відображення і впорядкування людиною власне моральної реальності» [7, с.80].

У рамках нашого дослідження спробуємо простежити розвиток теорії світової етичної думки в філософії, психології, педагогіці.

У Стародавньому Китаї Конфуцієм було сформульоване «золоте правило етики», яке понад двадцять п'ять століть є яскравим показником рівня сформованості моральної свідомості індивіда. Він першим зробив спробу розробити принципи та першооснови формування моральної свідомості особистості (гуманність, справедливість, обов'язок, ритуальність, знання, довіра) [13, с.35].

Філософи античності розглядають моральну свідомість не як теоретики, а як практики. Античний філософ – це носій моралі, це вчитель, вихователь молодого покоління.

Першим визначив місце людини як моральної істоти афінський філософ Сократ. Розглядаючи людину саме в цьому плані, він дійшов висновку, що існують об'єктивні моральні норми. Їх дотримання – вияв сформованості людського «мос». Залежність категорій добра і зла не відносна, вона – абсолютна.

Якщо Конфуцій ставив мораль над освіченістю, то Сократ розум і мораль ототожнював. Бути моральним – означає бути мудрим. Люди творять зло, бо не знають добра [14, с.43]. Сократ вказав на шляхи формування моральної свідомості особистості, найголовніший з яких – шлях моральних знань. З його іменем пов'язують перелом в історії античної філософської думки, суть якого – в переході від розгляду науково-природничих проблем (як першочергових) до вивчення проблеми людини, її морального та громадянського стану. Сократа можна вважати родоначальником етики як філософської науки.

Учень Сократа Платон запропонував широку програму виховання, пронизану філософською думкою про зв'язок виховання з політичним устроєм. У його філософській системі є вчення про моральність. Він підносить моральність до рівня вічної, незмінної безвідносної ідеї, яка не залежить від простору і часу. Найвищою є ідея добра – джерела істини, краси, гармонії. Бог та ідея добра дуже близькі, майже тотожні. Ідея добра увінчує піраміду ідей Платона, котрий одним з перших висунув принципи виховуючого навчання: «Хочете отримати уявлення про суспільне виховання, прочитайте ... Платона», – писав через багато століть Ж.-Ж.Руссо [3, с.47].

Аристотель, вивчаючи мораль, першим виділяє її в окрему галузь «ethos». Ним було прочитано цикл лекцій, який його учні видали під назвою «Етика до Нікомаха». Тут вперше виділено об'єкт етики як процес формування доброчинності (моральної свідомості), бо доброчинність – це головна її якість. Від цього часу етика виділяється із філософії як одна з її галузей, з'являється два способи мислення про світ: етичний і філософський. Чи не найкраще про Аристотеля та вплив його вчення на моральний світ сучасників сказав О.Македонський: «Філіп (батько) навчив мене жити, а Аристотель – жити гідно» [5, с.230].

У середньовіччі відбулося формування етико-християнських переконань на основі однієї з головних теологічних і моральних ідеологем «Бог є добро». Людина, створена за образом та подобою Божою, має жити за законами добра, щоб заслужити спасіння. Тому потрібно дбати про моральність душі, а не тілесні задоволення. Саме на такому ґрунті виникає, розвивається нова етико-філософська парадигма, ідейно-світоглядним змістом якої стає духовно-ідеальне тлумачення реальності: духовний характер має лише те, що освячене церквою, тільки тоді воно отримує право на моральне буття.

Безсумнівний зв'язок філософії у сфері морального з народною педагогікою. Саме народна педагогіка у поєднанні з релігією породили народну деонтологію і теологічну етику, які стали фундаментом етики як науки про мораль, моральну свідомість та педагогіки – науки про виховання.

Засновниками християнської теологічної етики вважають «батьків церкви» – Афанасія Олександрійського, Василя Великого, Григорія Ніського, Августина Блаженного, Фому Аквінського та ін.

У філософії епохи Відродження (XV–XVI ст.) однією з центральних проблем стає проблема людського в людині. Вона в центрі пошуків сутності буття тогочасних філософів.

Під впливом філософії, релігії, мистецтва епохи Відродження змінюється і моральна свідомість людини цього часу. Вона не соромиться своїх природних потреб, устремлень, бажань.

Серед італійських гуманістів періоду Відродження найбільший вплив на філософію, етику, педагогіку мав Томазо Кампанелла у знаменитому трактаті «Місто сонця».

У Англії XVII–XVIII ст. розпочинається процес виділення етики як науки про мораль і моральну свідомість у окрему галузь. Тут формуються впливові школи власне етичної теорії (А.Шефтсбері «Дослідження доброчинності», Ф.Хатчесон «Система моральної філософії», А.Сміт «Теорія моральних почуттів», Дж.Балгай «Підвалини морального добра», Р.Прайс «Огляд головних питань в моралі» тощо).

В історії філософії, етики визначне місце посідає вчення про категоричний імператив Іммануїла Канта, представника німецької класичної філософії, професора Кенігсберзького університету, викладача філософії і педагогіки. Мораль, за Кантом, засновується на усвідомленні обов'язку, котрий має характер категоричного імперативу. Це означає, що коли наша моральна свідомість

наказує нам щось зробити саме так, а не інакше, то ми мусимо виконати цей наказ незалежно від умов: «дій так, щоб ти ніколи не ставився до людей тільки як до засобу, а завжди як і до мети», «поводься так, щоб максими (правила), якими керується твоя воля, могли б стати принципами загального законодавства». Кант надавав категоричному імперативу універсального характеру, вважав його обов'язковим для всіх членів суспільства. Моральний вчинок, здійснений «...без всякого наміру отримати будь-яку користь для себе», «...незважаючи на величезні випробування або спокуси», стоїть недосяжно вище всіх інших вчинків, в основі яких – власний інтерес [6, с.248]. Кантові вдалося вичленити проблеми моральної свідомості з природного буття людини і повернути їх в лоно метафізики [6, с.250]. На його думку, не наука стоїть над мораллю, а моральність височить над наукою.

На початку ХХ ст. сформувалась марксистсько-ленінська теорія, яка проголошувала, що всяка мораль є класова, загальнолюдської моралі не існує. Проголошуючи буття первинним, марксистки відносять свідомість на другий план, зокрема і моральну.

Головний критерій марксистсько-ленінської моралі – в знаменитій фразі В.Леніна: «Моральним є все, що в інтересах пролетаріату». Отже, усі випробування, які випали на долю радянського суспільства, можна виправдати догмою: «Мета виправдовує засоби» [7, с.28].

На Заході народжується нова гуманістична філософія, в центрі якої – проблема конкретної людини та її місце у світі. Це екзистенціальна філософія Едмунда Гуссерля, Сьорена К'еркегора, Жан-Поля Сартра, Мартіна Хайдеггера, Карла Ясперса та ін. Представники цього філософського напрямку вивчали людину як унікальну істоту в усіх її проявах: філософію її буття, місце гуманізму в моральній свідомості, значення моралі в історії цивілізації, проблему свободи та відповідальності в межах людського життя, смерть як найпотаємнішу суть людського існування, проблему часу тощо. «Наша теорія, – підкреслював Ж.-П.Сартр, – єдина теорія, яка не робить з людини об'єкта» [14, с.134].

Формування моральної свідомості крізь призму релігії вивчає нова теологічна філософія ХХ ст., зокрема один з найавторитетніших її напрямів – неотомізм (Є.Жільсон, Ж.Марітен, Ф.Ферстер, М.Адлер, М.Бубер, К.Войтила та ін.).

Філософська думка в Україні у ракурсі етики, моралі, на думку професора І.Ф.Надольного, здавна розвивається як етико-моральне вирішення цілої низки світоглядних проблем, як філософський дух морального спрямування [14, с.167].

Дослідження свідчать, що уже в трипільську добу (IV–III тис.до н.е.) люди, котрі проживали на теренах сучасної України, мали уявлення про добро і зло, обов'язок тощо [2]. Згодом концентрація релігійно-магічних функцій, що регулювали моральне життя первісного українського суспільства, поступається раціонально-світським регуляторам людської поведінки: спочатку звичаєвому праву, а згодом – власне праву. Порядок із правом виділяється, набуває специфічних рис і загальнолюдська мораль.

Високоморальними думками, піднесеними почуттями сповнені давньоукраїнські літературні пам'ятки «Велесова книга», «Повість минулих літ», «Руська правда», «Слово про Закон і Благодать», «Напучення багатим», «Слово про терпіння Федосія», «Послання Климентія Смолятича», «Златоуст» Кирила Туровського, які висвітлювали релігійно-етичну тематику. Під впливом віри, міфології, фольклору в процесі праці, спілкування відбувалося нагромадження елементів і ознак, котрі згодом утворили феномен давньоукраїнської моралі: піклування про старих, дітей, жінок, культуру людських стосунків, усталену систему морального виховання, дотримання дисципліни праці, звичаєве право [2, с.43].

Найдавнішими зразками українського правового кодексу, що забезпечував належний рівень правових знань, необхідних для формування моральної свідомості шляхом поєднання традицій звичаєвого права і народної моралі (а на їх основі творення закону), є давня пам'ятка Київської Русі – «Руська правда» Ярослава Мудрого, «Повчання синам» київського князя Володимира Мономаха. В коротких словесних формулах закладено найбільш вагомі етичні норми часів Київської Русі, які й досі є основою загальнолюдської моралі: будь милосердним, скромним, поважай старших, кохайся в мудрості, люби ближніх, не вбивай, будь працьовитим, чесним, гостинним, дбай про свою честь і честь свого роду, рідної землі тощо.

Вже за часів Київської Русі яскраво виявлялися риси ментальності українського народу: антеїзм, кордоцентризм, екзистенційність тощо.

Під впливом культури, науки періоду українського бароко сформувався етичний світогляд Г.С.Сковороди, який був взірцем людини з високим рівнем сформованості моральної свідомості. Він створив етичний ідеал вільної, незалежної людини з високим почуттям, котра володіє скарбом «спокою нерушеного», «здоров'я міцного», «серцем незламним», «зрівноваженим духом», «мудрою розсудливістю», «веселістю ясною», «дружбою, що цінніша за все інше», займається спорідненою працею на благо суспільства [13].

Висновки... Розглянувши розвиток теорії світової етичної думки в розрізі філософського вчення про мораль, моральну свідомість та моральне виховання, ми побачили, що філософія тривалий час була єдиною наукою про моральне в людському бутті. В її надрах сформувалися етика, педагогіка, психологія. Розвиток цих наук був невіддільним від вивчення свідомості людини та її вияву в сфері морального. Саме філософія визначила поняття моральної свідомості як вельми специфічної ділянки людської свідомості, що потребує особливих форм мислення, має власні етичні поняття і категорії, свою проблематику.

Отже, моральна свідомість як філософське явище – це свідомість у стані осмислення і розв'язання суто моральних проблем, це ідеальне відображення та впорядкування власне моральної реальності, тобто моральної практики і моральних відносин.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гердер И. Г. Избранное / И. Г. Гердер. – М. : Мысль, 1959. – 394 с.
2. Горський В. С. Історія української філософії / В. С. Горський. – К. : Наукова думка, 1996. – 285 с.
3. Джури́нский А. Н. История зарубежной педагогики / А. Н. Джури́нский. – М. : Форум, 1998. – 272 с.
4. Дробницький О. Г. Поняття морали: Історико-критический очерк / О. Г. Дробницький. – М. : Наука, 1974. – 315 с.
5. Зязюн І. Г. Краса педагогічної дії / Зязюн І. Г., Сагач Г. М. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
6. Кант М. Основы метафизики нравственности : собр. соч. в 6 т. / М. Кант. – М. : Просвещение, 1965. – Т. 4. – 320 с.
7. Малахов В. А. Етика : навч. посіб. / В. А. Малахов. – К. : Либідь, 1996. – 304 с.
8. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх / В. М. Оржеховська. – К. : ВіАн, 2006. – 350 с.
9. Плахтій В. І. Показники та рівні сформованості моральної свідомості особистості / В. І. Плахтій // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Сер. : Педагогіка і психологія. – Вінниця : РВВДП «Державна картографічна фабрика», 2002. – Вип. 6. – С. 75–80.
10. Плахтій В. І. Роль слова у формуванні моральної свідомості молодших школярів / В. І. Плахтій // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогіка. – 2004. – № 1. – С. 21–23.
11. Плахтій В. І. Формування моральних ідеалів / В. І. Плахтій // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Сер. : Педагогіка і психологія. – Вінниця : ВАТ «Віноблдрукарня», 2002. – Вип. 3. – С. 90–93.
12. Романець В. А. Історія психології XX ст. / Романець В. А., Маноха І. П. – К. : Либідь, 1998. – 989 с.
13. Сковорода Г. С. Твори : в 2 т. / Г. С. Сковорода. – К. : Радянський письменник, 1961. – Т. 1. – С. 16–211.
14. Філософія : навч. посіб. / [Надольний І. Ф., Андрущенко В. П., Бойченко І. В., Розумний В. П. та ін.]. – К. : Вікар, 1997. – 584 с.
15. Філософія : навч. посіб. / під кер. Свідло М. С. – К. : КДТУБА, 1996. – С. 49–65.

Spysok vykorystanykh dzherel i literatury:

1. Gerder I. G. Izbrannoe. Moskva, My'sl', 1959, 394 p.
2. Horskyi V. S. Istoriiia ukrainskoi filosofii. Kyiv, Naukova dumka, 1996, 285 p.
3. Dzhurynskij A. N. Istoriya zarubezhnoj pedagogiki. Moskva, Forum, 1998, 272 p.
4. Drobnitskij O. G. Poniatie morali: Istoriko-kriticheskij ocherk. Moskva, Nauka, 1974, 315 p.
5. Ziazun I. H., Sahach N. M. Krasa pedahohichnoi dii. Kyiv, Ukrainsko-finskyi instytut menedzhmentu i biznesu, 1997, 302 p.
6. Kant M. Osnovy' metafiziki npravstvennosti : sobr. soch. v 6 t. Moskva, Prosveshhenie, 1965, Issue 4, 320 p.
7. Malakhov V. A. Etyka : navch. posib. Kyiv, Lybid, 1996, 304 p.
8. Orzhekhovska V. M. Profilaktyka pravoporushen sered nepovnolitnikh. Kyiv, ViAn, 2006, 350 p.
9. Plakhtii V. I. Pokaznyky ta rivni sformovanosti moralnoi svidomosti osobystosti, *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. M. Kotsiubynskoho. Ser. : Pedahohika i psykholohiia, Vinnytsia, RVVDP «Derzhavna kartohrafichna fabryka», 2002, Volume 6, pp. 75–80.*
10. Plakhtii V. I. Rol slova u formuvannya moralnoi svidomosti molodshykh shkoliariv, *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. : Pedahohika, 2004, № 1, pp. 21–23.*
11. Plakhtii V. I. Formuvannya moralnykh idealiv, *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. M. Kotsiubynskoho. Ser. : Pedahohika i psykholohiia, Vinnytsia, VAT «Vinobldrukarnya», 2002, Volume 3, pp. 90–93.*
12. Romanets V. A., Manokha I. P. Istoriiia psykholohii XX st. Kyiv, Lybid, 1998, 989 p.
13. Skovoroda H. S. Tvory : v 2 t. Kyiv, Radianskyi pysmennyk, 1961, Issue 1, pp. 16–211.
14. Filosofiiia : navch. posib. / [Nadolnyi I. F., Andrushchenko V. P., Boichenko I. V., Rozumnyi V. P. ta in.]. Kyiv, Vikar, 1997, 584 p.
15. Filosofiiia : navch. posib. / pid ker. Svidlo M. S. Kyiv, KDTUBA, 1996, pp. 49–65.

Анотація

Валентина Слюзко, Сергей Плахтий

Нравственное сознание как философское понятие

В статье актуализировано и изучено проблему ретроспективного анализа ключевого понятия «нравственное сознание» в философских науках. Доведено, что изучаемая проблема актуальна, о чем сказано в постановке проблемы публикации. Названо персоналии исследователей сферы гуманитарных знаний, в поле зрения которых научный интерес к проблеме нравственного сознания.

Осуществлен анализ содержания ключевых понятий изучаемой проблемы: «мораль», «этика», «нравственное сознание» в философских научных исследованиях.

В рамках статьи осуществлен ретроспективный анализ развития мировой этической мысли в сфере нравственности личности в античной философии, философии средних веков, эпохи возрождения, просвещения и т. д. Обобщено, что народная педагогика вместе с религией породили народную деонтологию и теологическую этику, которые стали фундаментом этики как науки о нравственности, о нравственном сознании, о нравственном воспитании.

Выводы обобщают мысль, что философия длительное время была научным истоком изучения нравственного в человеческом сознании. В ее недрах сформировались этика, педагогика, психология. Развитие этих наук неотделимо от изучения сознания человека в сфере нравственного. Именно философия определила понятие нравственности как очень специфической части человеческого сознания в особых формах мышления этическими понятиями и категориями и имеет свою проблематику.

Ключевые слова: мораль, нравственность, этика, теологическая этика, деонтология, народная педагогика, нравственное сознание, нравственное воспитание.

Summary

Valentyna Sliuzko, Serhii Plakhtii

Moral Consciousness as Philosophic Notion

The problem of retrospective analysis of the key notion "Moral Consciousness" in philosophic sciences has been actualized. It is proved that the problem under research is topical, it is mentioned in the problem definition of the publication. The personals of the researchers of the sphere of humanitarian knowledge, in whose field of vision was scientific interest to the problem of moral consciousness, have been called.

Analysis of the content of the key notions of the problem under research: "moral", "ethics", "moral consciousness" has been done in philosophic scientific researches.

Within a framework of the article retrospective analysis of development of the world ethic thought in the sphere of morality of personality in ancient philosophy, Middle Age philosophy, renaissance, the Age of the Enlightenment, etc., has been done. It is generalized that folk pedagogics together with religion engendered folk deontology and theological ethics, which became the fundamentals of ethics, as a science about morality, moral consciousness, moral education.

The conclusions generalize the idea that philosophy for a long time was the scientific source of study moral in human consciousness. Inside it ethics, pedagogics, psychology were formed. Development of these sciences is inseparable from the study of human consciousness in moral sphere. It was philosophy that determined the notion of morality as quite specific part of human consciousness in special forms of thinking using ethic notions and categories, and that has its range of problems.

Key words: moral, morality, ethics, theological ethics, deontology, folk pedagogics, moral consciousness, moral education.

Дата надходження статті: «25» лютого 2014 р.

УДК 37:796.011.3(477)»19/20»(09)(045)

СЕРГІЙ СТОКРАТНИЙ,
здобувач, викладач
(м.Хмельницький)

Розвиток шкільної фізичної освіти в Україні у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст.

У статті розглянуто основні періоди розвитку шкільної фізичної освіти. Оскільки природничо-математична освіта, зокрема фізика, є важливим компонентом у розвитку особистості, це і спонукало до вибору теми. Шкільна фізична освіта в Україні протягом вище зазначеного періоду зазнавала значних змін. Саме тому, проаналізувавши розвиток шкільної фізичної освіти, можна співставити різні етапи розвитку та зробити певні висновки. Автором охарактеризовано основні зміни, яких зазнавала шкільна фізична освіта протягом зазначеного періоду. Проаналізовано джерельну базу з даної теми. Аналіз досліджень науковців показав, що на початку 90-х рр. ХХ ст. шкільна фізична освіта була на неналежному рівні, оскільки в учнів був наявний низький рівень знань, використовували застарілі підручники, недостатньо було